

VU Research Portal

D.S. Rambocus, Medisch- juridische causaliteit [Review of: D.S. Rambocus (1999) Medisch- juridische causaliteit]

Akkermans, A.J.

published in

Rechtsgeleerd magazijn Themis
2002

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Akkermans, A. J. (2002). D.S. Rambocus, Medisch- juridische causaliteit [Review of: D.S. Rambocus (1999) Medisch- juridische causaliteit]. *Rechtsgeleerd magazijn Themis*, (903932218X), 210-212.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

D.S. Rambocus, Medisch-juridische causaliteit

*Diss. U Utrecht, promotor
prof. mr. E.H. Hondius, eigen
uitgave, 356 p.,
ISBN 90 3932218x*

Op 10 november 1999 is D.S. Rambocus gepromoveerd op het proefschrift 'Medisch-juridische causaliteit', dat het antwoord zoekt op de vraag 'hoe het recht in voorkomende gevallen met haar eigen causaliteitsopvattingen oordeelt over de medische causaliteit' (p. 3). Dit onderwerp staat bekend als ingewikkeld en weinig toegankelijk. Behalve met de intrinsieke complexiteit van centrale leerstukken zoals de 'toerekening naar redelijkheid' van artikel 6:98 en dat van de predispositie, heeft dat ook te maken met verschillen in perspectief en terminologie tussen de medische en de juridische discipline. De auteur is behalve jurist ook arts, wat voor dit onderwerp een veelbelovende combinatie lijkt te zijn.

Het boek bestaat uit twee delen, een Algemeen en een Speciaal deel. Het Algemeen deel bevat, naast een Inleiding (hoofdstuk 1) waarin doelstelling en methode van het onderzoek worden uiteengezet, beschouwingen over 'De Natuur' (hoofdstuk 2), 'De Causaliteit' (hoofdstuk 3) en over 'Enkele grondbeginselen van de medische wetenschap' (hoofdstuk 4). Het wordt afgesloten met een 'Grafisch model inzake de medisch-juridische causaliteit' (hoofdstuk 5). In het Speciaal deel wordt de medisch-juridische causaliteit besproken in achtereenvolgens het civiele recht (hoofdstuk 6), het strafrecht (hoofdstuk 7) en de medische tuchtwet en de wet geneeskundige behandelingsovereenkomst (hoofdstuk 8). Hoofdstuk 9 draagt de titel 'Geneeskunde en recht inzake oorza-

ken en gevolgen in de tijd: vroeg- en laatgevolgen versus primaire en secundaire causaliteit'. Hoofdstuk 10 is gewijd aan bewijsrechtelijke aspecten, hoofdstuk 11 bevat een samenvatting en hoofdstuk 12 een aantal conclusies en aanbevelingen.

Dit is in meerdere opzichten een ongebruikelijk boek. Wat de lezer meteen opvalt is dat het is geschreven in een stijl die wordt gekenmerkt door tal van taalvondsten en een voor juridische proefschriften ongebruikelijke speelsheid. Ook wordt elk hoofdstuk voorafgegaan door een spreuk of een citaat, afkomstig van erkende grootheden zoals Einstein ('The most incomprehensible thing about the world is that it is comprehensible'), of van de hand van de auteur ('ook als je niets doet, doe je', 'hij die eist bewijst, maar niet altijd'). Ook de aard van de beschouwingen in de hoofdstukken 2, 3 en 4 van het 'Algemeen Deel' is onconventioneel. Het gaat hier om heel algemene bespiegelingen die niet of nauwelijks juridisch van inhoud zijn (de bespreking van het positieve recht neemt pas vanaf hoofdstuk 6 een aanvang) en ik heb mij afgevraagd wat hun functie precies is in het kader van de af te leggen weg van vraagstelling naar conclusies. Maar misschien is dat een kwestie van appreciatie.

Van serieuzer aard wordt de eigenzinnigheid van de auteur wanneer hij een ongebruikelijke invulling gaat geven aan bepaalde begrippen. Zo gebruikt hij de begrippen 'polycasualiteit', 'meervoudige veroorzaking' en 'meerdere oorzaken' om aan te geven dat er voor een bepaald gevolg altijd meerdere factoren noodzakelijk zijn (bijvoorbeeld voor een botsing behalve de stuurfout van een automobilist, ook de bocht in de weg, de mist, het gladde wegdek) (p. 27-28), en niet in de

gebruikelijke betekenis van meerdere gebeurtenissen voor elk waarvan een ander aansprakelijk is (bijvoorbeeld naast het onbeheerd laten van de fiets door de rijwielbewaarder (die aansprakelijk is wegens wanprestatie) ook de diefstal van de fiets door de dief (die aansprakelijk is uit onrechtmatige daad)).¹ In hoofdstuk 5 ('Grafisch model inzake de medisch-juridische causaliteit') ontwikkelt de auteur een eigen causaliteitsmodel (door hem verder aangeduid als het 'fasenschema') waarbij hij ook aan de begrippen *primaire* en *secundaire* causaliteit een andere betekenis toekent dan gebruikelijk:

'Als uitgangspunt wordt genomen de situatie waarbij de mens voor de eerste keer wordt getroffen door een letselveroorzakende gebeurtenis. Hierbij kunnen direct of kort erna de directe- / of vroeggevolgen optreden. Na een latente periode kunnen dan door dezelfde primaire oorzaak indirecte- / laatgevolgen optreden. Medisch is er sprake van één oorzaak en van op twee verschillende momenten optredende gevolgen. In de rechtsliteratuur wordt abusievelijk gesproken van primaire en secundaire causaliteit.' (p. 68).²

De auteur baseert zijn verwijt aan 'de rechtsliteratuur' op één citaat van Van Dam,³ die ter plaatse echter niet doelt op vroege versus late gevolgen, maar op directe gevolgen versus gevolgen die verder weg in de causale keten zijn gelegen. Ook gezondheidsschade die pas na geruime tijd manifest wordt valt in Van Dams schema dus onder 'primaire' en niet onder 'secundaire' causaliteit. Op het hier gerezen misverstand wordt in hoofdstuk 9 ('Geneeskunde en recht inzake oorzaken en gevolgen in de tijd: vroeg- en laatgevolgen versus primaire en

1. Vgl. Asser-Hartkamp 4-I nr. 440.

2. Zie ook p. 236.

3. C.C. van Dam, *Zorgvuldigheidsnorm en aansprakelijkheid* (diss.) Kluwer, Deventer,

1989, p. 118.

secundaire causaliteit') verder voortgebouwd.

In het door de auteur geïntroduceerde 'fasenschema' vindt in Fase 1 een inventarisatie plaats van alle 'relevante oorzaken die een gevolg te weeg brengen' (p. 80). In Fase 2 vindt dan 'de juridische beoordeling, waardering en toerekening plaats' (t.a.p.). Hierbij geeft de auteur zich echter geen (kenbare) rekenschap van het feit dat van meet af aan alleen gebeurtenissen *waarop de aansprakelijkheid van de aan te spreken perso(o)n(en) berust* relevant kunnen zijn. Het gevolg is dat in zijn fasenschema het oordeel over het bestaan van een aansprakelijkheidsgrond, en dat over het causaal verband, ineen schuiven. Dat blijkt onder meer uit zijn beschouwing 'vanuit de causaliteitsoptiek'⁴ van het bekende Zutphense waterleiding-arrest:⁵

'Analytisch beschouwd zijn er in fase 1 twee causale verbanden te onderkennen, te weten a. het springen van de waterleiding en het nat worden van het leer (natuurwetenschappelijke causa), en b. het gedrag van V. (culturele causa) en het optreden van de meerschade. In fase 2 van de juridische beoordeling wordt tenslotte door de HR de schade niet toegerekend, dat wil zeggen dat het juridisch causaal verband niet aanwezig wordt geacht, en wel om legistische redenen.' (p. 78).

In deze optiek bestaat het verschil met het later gewezen Lindenbaum/Cohen-arrest⁶ hieruit dat in dit arrest:

'In fase 2 [...] de toerekening plaats[vindt], waarbij de Hoge Raad zich kennelijk laat leiden door de veranderde maatschappelijke ontwikkelingen en meningen uit wetenschappelijke kringen.' (p. 79).

Op deze wijze wordt wel erg veel in 'de juridische causaliteit' ondergebracht. Zo vloeien de 'toerekening' van artikel 6:162 lid 3, respectieve-

lijk 6:75, en die van artikel 6:98 ineen.

Over het nut van een dergelijk 'omgooien' van het gebruikelijke begrippenapparaat kan men verschillend denken. Zelf zie ik niet tot welke nieuwe of diepere inzichten het door de auteur geïntroduceerde fasenschema zou kunnen leiden. Op basis van welke criteria uiteindelijk tot aansprakelijkheid zou moeten worden geconcludeerd, komt niet nader uit de verf. De in de rechtspraak ontwikkelde gezichtspunten voor de toerekening in de zin van artikel 6:98 worden weergegeven zonder nader commentaar (p. 99).

Misschien bedoelt de auteur te zeggen dat het streven naar slachtofferbescherming als richtinggevend moet worden gezien. De slachtofferbescherming wordt op vele plaatsen als het hoogste goed bezongen, maar nergens expliciet in het ontwikkelde causaliteitsmodel betrokken. Illustratief is misschien het commentaar op de Engelse Sellafield-zaak, waarin de rechter oordeelde dat het causaal verband tussen de aanwezigheid van de opwerkingsfabriek in Sellafield en ziekten bij kinderen uit de omgeving zoals leukemie en lymfeklierkanker, onvoldoende was komen vast te staan (omdat zij ook door andere oorzaken, waaronder het natuurlijke 'achtergrondrisico', ziek zouden kunnen zijn geworden):

'M.i. medisch en juridisch voor een concreet geval een probatio diabolica. Het menselijk gevoel moet in dit soort zaken de slachtofferbeschermende oplossing bieden en niet de gevoelloze en schijnzekerere rede!' (p. 82 noot 30).

Een centraal onderwerp van medisch-juridische causaliteit is het zogenaamde predispositieleerstuk. Dit betreft de in de rechtspraak van de Hoge Raad ontwikkelde regel dat bij letselschade ook de gevolgen die zijn terug te voeren op een bijzondere lichamelijke of geestelijke zwakte van de benadeelde als het

gevolg van de onrechtmatige daad of wanprestatie aan de aansprakelijke partij moeten worden toegerekend. In het kader van de causaliteit kan zo'n predispositie van de benadeelde niet tot een vermindering van de vergoedingsplicht leiden, maar in het kader van de schade-waardering kan dat wél: bij de begroting van de schade kan worden aangenomen dat de benadeelde, ook als hem geen ongeval zou zijn overkomen, toch door zijn zwakke constitutie vervroegd ziek of arbeidsongeschikt zou zijn geworden of vervroegd zou zijn overleden. Geen verminderend effect van een predispositie op de vergoedingsplicht in het kader van de causaliteit dus, maar eventueel wél in het kader van de schadeberekening.

Ook dit onderscheid tussen causaliteit en schadeberekening gaat in het fasenschema van de auteur schuil onder één en dezelfde noemer:

'Dus in fase 1 een toerekenen van de causaliteit aan de veroorzaker, en in fase 2 een beperking van de causaliteit in de vorm van een beperking van de schade-omvang!' (p. 97).

De auteur slaagt er vervolgens niet in om aan te geven waarop de bedoelde beperking nu precies betrekking heeft:

'In feite loopt een slachtoffer met een predispositie het risico nogmaals slachtoffer te worden van zijn predispositie. Indien de rechtspraak een slachtoffer daadwerkelijk zou willen tegemoetkomen dan zou het niet redelijk zijn een beperking in te voeren, althans dat niet gauw en niet te omvangrijk te doen. De gedachte is: "ik" heb een predispositie maar ik heb geen last; ik functioneer normaal in de maatschappij; door een mij toegebrachte oorzaak word ik beperkt, doordat de predispositie manifest wordt, en het is dan logisch dat de veroorzaker mij volledig tegemoet komt voor hetgeen hij mij heeft aangedaan. Een metafoor: "ik" ben een tot de nok gevulde emmer met water;

4. De auteur geeft zich er rekenschap van dat de bedoelde arresten een keerpunt in de rechtsontwikkeling markeren 'in het kader

van de toepassing van wet of recht' (p. 78), maar naar zijn mening 'is een beschouwing vanuit de causaliteitsoptiek ook mogelijk'

(t.a.p.).

5. HR 10 juni 1910, W 9038.

6. HR 31 januari 1919, NJ 1919, 161.

ik loop niet over; er stort van buiten een grote boze druppel water in mijn emmer, waardoor een druppel overloopt, kennelijk een predispositiedruppel; de oorzaak is de externe druppel; mijn druppel maakt de vloer nat, de externe druppel moet de kosten voor het droogmaken van de vloer betalen' (p. 97-98).

De door de Hoge Raad bedoelde mogelijkheid van beperking van de schadeomvang betreft echter niet de vraag door welke oorzaak de benadeelde arbeidsongeschikt werd, maar of de benadeelde, de aansprakelijkheidscheppende oorzaak weggedacht, door zijn predispositie op een later moment niet óók arbeidsongeschikt zou zijn geworden. Is dat laatste voldoende waarschijnlijk, dan ligt het in de rede om uit te gaan van een beperkte looptijd van de geleden schade. In de termen van de metafoor van de laatste druppel: dat de emmer overloopt wordt de aansprakelijke partij zonder meer volledig toegerekend. De vraag is alleen of, en zo ja, wanneer, de emmer sowieso zou zijn overgelopen. Is dat eerder dan wanneer de pensioengerechtigde leeftijd zou zijn bereikt, dan beperkt dat uiteraard de omvang van de door de externe druppel geleden schade.

Het boek overziend kan ik niet anders concluderen dan dat de belofte die de dubbele deskundigheid van de auteur, als arts en als jurist, inhield, niet is waargemaakt. Het biedt geen nieuwe inzichten maar beschrijft slechts hetgeen al bekend was. Die beschrijving is vaak wel heel origineel, maar daarmee bepaald nog niet scherper, en regelmatig valt er echt het nodige op af te dingen. Ook de 'Conclusies en aanbevelingen' in hoofdstuk 12 geven geen aanleiding om de auteur van revolutionaire vernieuwingen te beschuldigen. Zo wordt met betrekking tot de medisch-juridische causaliteit en het civiele recht geconcludeerd:

'De schadelijke gevolgen van letsel worden in beginsel in overwegende mate toegerekend aan de veroorzaker.' (p. 310)

en:

'De eigen causaliteit, inclusief de lichamelijke en psychische predispositie, wordt niet gauw aan het slachtoffer toegerekend. Alleen bij bijzondere omstandigheden, onder andere bestaande uit het onvoldoende meewerken van een slachtoffer aan zijn herstel, waar dit redelijkerwijs van hem gevergd kan worden en

preëxistente afwijkingen, kan daar rekening mee worden gehouden bij de vaststelling van de schadeomvang.' (ibid)

Wél een nieuw geluid brengt de volgende aanbeveling:

'De neurose als ziektebeeld kan in ernst variëren. In voorkomende gevallen verdient het aanbeveling niet elke vorm van renteneurotisch gedrag te belonen door de veroorzaker volledig en onbeperkt de schadelast te laten dragen. Uit medisch oogpunt beschouwd mag van een patiënt een zeker herstelverdrag verwacht en vereist worden, zoals ook geschiedt bij andere ziektegevallen. De geneeskunde kan hierbij, in opdracht van het recht, verdere aanbevelingen doen.' (p. 312)

Deze aanbeveling, die ingegeven lijkt te zijn door het in hoofdstuk 9 besproken renteneurose-arrest,⁷ blijft echter op zichzelf staan. Ik kon geen voorafgaande analyse vinden waarop zij zou kunnen zijn gebaseerd. Dat maakt het moeilijk om haar op waarde te schatten.

A.J. Akkermans
Amsterdam, mei 2002

Mr. J.H. van Gelderen, Waterschapslasten

*Diss. UUtrecht, promotores
prof. mr. A. van Hall en prof.
mr. J.K. Moltmaker (VU),
Maastricht: Shaker Publishing
1999, XI + 341 p.,
ISBN 90 423 0090 6*

Het betreft een proefschrift over een vrij onbekend onderwerp: de waterschapslasten. Zoveel literatuur als er verschijnt over vele aspecten van nationaal en internationaal belastingrecht, zo weinig is geschreven over waterschapsbelastingen en aanverwante zaken. Deze lacune is door Van Gelderen opgevuld. In een bijdrage in het *Weekblad voor fis-*

caal recht van 7 februari 2002 spreekt Van Gelderen zelf over de uiterste periferie van het vakgebied.

Het proefschrift is verschenen op een moment waarop de waterschapsbelastingen volop in beweging en in bespreking zijn. In 2001 verscheen het rapport van de zogenoemde Commissie-Togtema die haar visie ontvouwde op het belastingstelsel van de waterschappen in de 21^e eeuw. Terzijde zij opgemerkt dat in de afgelopen 1,5 jaar ook nog rapporten zijn verschenen van de zogenoemde commissie-Monsma inzake gemeentelijke belastingen en van de commissie-

Boorsma inzake provinciale financiën. Dat geeft de beleidsmakers op de Haagse departementen een unieke kans voor het eerst de belastingen van de lagere overheden in hun onderlinge samenhang te bezien.

Waterschappen zijn als overheidslichamen met één of meer specifiek opgedragen taken – het functionele bestuur – altijd in de schaduw gebleven van provincies en gemeenten, terwijl zij – behoudens een enkele specifieke geldstroom – voor hun inkomsten volledig van de eigen belastingen afhankelijk zijn. De belastingen die waterschappen heffen, betreffen de verontreini-

7. HR 8 februari 1985, NJ 1986, 137, m.nt.

CJHB (Henderson/Gibbs).